

Gloria Bordons

Departament de filologia
Catalana. Universitat de
Barcelona

Josep M. Castellà

Facultat d'Humanitats.
Universitat Pompeu Fabra

Elisabet Costa

Departament de filologia
Catalana. Universitat de
Barcelona

Diverses disciplines lingüístiques, especialment en aquests darrers anys, han incidit en els continguts del comentari de text. En són un bon exemple la sociolingüística, la lingüística del text i l'anàlisi del discurs, que han permès una anàlisi més global dels fenòmens lingüístics, en una ampliació de l'àmbit d'estudi cap al text o discurs. D'aquesta manera, la unitat text s'ha constituït en el punt de trobada entre les ciències del llenguatge i els estudis literaris, que així es poden combinar per a una millor comprensió dels textos, sempre dins d'un enfocament en el qual el comentari de text no sigui un fi per si mateix, sinó una part del procés didàctic encaminat a la producció i a la recepció de textos.

Contributions from the science of language to text commentaries

Diverse linguistic disciplines especially in the most recent years have agreed in the contents of the text commentary. A good example of the Sociolinguistic, text linguistics and discourse analyses have allowed a wider analysis of the linguistic phenomena in a widening of the area of study respect of the text or discourse. In this way, the text unit has been constructed in the meeting point between the sciences of language and literary studies. This can be combined for a better understanding of the texts, always within a focus in which the text commentary does not follow a goal in itself but rather a part of the didactic process aimed at the production and reading of texts.

El comentari de text ha estat una pràctica habitual a les classes de llengua i literatura durant els darrers quaranta anys i encara ho continua essent. Hi ha nombrosa bibliografia sobre el tema, especialment en el terreny literari, on el comentari ha estat el procediment bàsic per conèixer l'especificitat del llenguatge literari i els lligams entre text i context. Tot i ser un complement ideal per a les classes centrades en la història de la literatura, les aportacions de les diferents ciències del llenguatge (semiòtica, lingüística textual, pragmàtica, etc.) en l'anàlisi d'elements textuais o contextuais ha acostat cada vegada més la metodologia del comentari literari a la del comentari lingüístic. De la mateixa manera, el comentari de text realitzat a la classe de llengua, que havia estat tradicionalment centrat en l'anàlisi dels diferents elements lingüístics (fonològics, semàntics, sintàctics)¹, ha anat incorporant cada vegada més l'anàlisi d'elements menys superficials i més globals, que provenien de la lingüística del text, la sociolingüística, etc. Per tant, els avenços en les diferents ciències del llenguatge han aproximat els dos models. D'altra banda, cal tenir en compte que l'objectiu fonamental que pretén el procediment del comentari de text, ja sigui des de la classe de llengua o des de la de literatura, és el mateix: la comprensió del text i l'anàlisi aprofundida per a un millor coneixement metalingüístic o metaliterari.

Així mateix, cada vegada s'entén més que el comentari de text no pot ser una activitat acadèmica *per se*, l'aprenentatge de la qual no té, per a l'alumne, cap altra finalitat que resoldre positivament un exercici similar a l'examen de final de curs. L'anàlisi o el comentari de textos ha d'inserir-se dins d'unes seqüències d'aprenentatge més àmplies i ha d'estar orientat a la millora de l'ús lingüístic, dins d'un enfocament comunicatiu de l'ensenyament de la llengua. La possible aplicació, doncs, d'un mateix model de comentari per a textos literaris i no literaris s'imposa cada vegada més². El que es busca és que l'alumne sàpiga entendre i produir textos, i el comentari ha de ser simplement una eina per aconseguir-ho.

A continuació presentarem, d'una manera succinta, les diverses fonts de les quals s'ha nodrit el comentari de textos en els darrers anys. La nostra exposició s'estructurarà en tres apartats —la *sociolingüística*, la *lingüística textual* i l'*estudi de l'actuació lingüística*—, seguits de l'exemplificació en un cas pràctic.

Sociolingüística

L'estudi de la diversitat lingüística, tot i ser considerat per alguns un aspecte marginal, s'ha desenvolupat notablement al llarg de la segona meitat del segle xx i ha permès de fer aflorar algunes qüestions essencials de la naturalesa del llenguatge.

Tradicionalment, la llengua havia estat concebuda com un bloc monolític. *La llengua* era el que es podia trobar als diccionaris, a les gramàtiques i a l'obra dels grans escriptors. Fora d'això, la resta era la *no-llengua*. No existia ni era digna de consideració —encara es diu, quan no es troba un mot al diccionari, que «no existeix».

Als anys seixanta s'inicien un conjunt de treballs que trenquen amb aquesta concepció i assumeixen l'existència de diversos *nivells de llenguatge* (estàndard, culte, literari, col·loquial, etc.). Simultàniament, M.A.K. Halliday i altres autors (1964) treballen a partir de la noció de *registre* i ofereixen una descripció polièdrica de la variació lingüística, basada en la diferenciació entre els trets associats als usuaris de la llengua, que donen lloc a les *varietats* o *dialectes*, i els trets associats als usos de la llengua, que donen lloc als *registres*.

L'estudi dels registres —o de la *variació funcional*— ens permet de caracteritzar els textos d'acord amb diversos eixos graduals, segons si són més generals o més especialitzats, més formals o més informals, etc. (Payrató, 1998).

Al costat d'aquestes distincions, s'ha desenvolupat la noció de *gènere*, en una ampliació d'aquest terme des de la literatura a qualsevol mena de text que funcioni en la societat d'una manera tipificada. Els gèneres, que M.A.K. Halliday situa en l'apartat del mode del registre com a *canals retòrics*, al costat dels canals físics de producció i de re-

cepció, es poden relacionar també amb el tenor funcional o objectiu de la comunicació.

El conjunt d'aquests conceptes —dialectes geogràfics, històrics i socials; varietat estàndard; camp, mode, to i tenor del registre; gènere— ens permet de fer una anàlisi satisfactòria de les característiques principals de qualsevol text, dins d'una perspectiva que no dóna prioritat a l'esperit classificatori, sinó a la descripció dels textos per entendre'n millor el funcionament i per aprendre a produir-ne de semblants, oralment i per escrit.

Lingüística textual

La lingüística textual apareix a finals dels anys seixanta, però no és fins a la dècada dels setanta que es desenvolupa i genera diversos corrents d'investigació. La característica definidòria d'aquesta disciplina és la interrelació de sintaxi, semàntica i pragmàtica; l'estudi de la llengua com a procés comunicatiu, més que com a sistema, i la idea que el text no és una estructura tancada, sinó un procés de significació, obert a interpretacions subjectives diferents.

Les aportacions de la lingüística textual al comentari de text passen en primer lloc per la mateixa definició de text:

Unitat lingüística comunicativa, producte de l'activitat verbal humana, que posseeix un caràcter social. Es caracteritza per l'adequació al context comunicatiu, la coherència informativa i la cohesió lineal. La seva estructura reflecteix els procediments emprats per emissor i receptor en els processos d'elaboració i d'interpretació. Es construeix per mitjà de diversos coneixements i capacitats: els propis del nivell textual i els del sistema de la llengua. (J.M. Castellà, 1992)

Així, qualsevol producció lingüística, oral o escrita, elaborada o interpretada amb una intenció comunicativa és un text. D'acord amb aquesta definició, el text es caracteritza per unes propietats —adequació, coherència i cohesió— que permeten canalitzar el comentari en aspectes sociolingüístics, pragmàtics, semàntics i sintàctics, és a dir, fer-ne un comentari globalitzador.

Les aportacions més específiques d'aquesta disciplina són les relacionades amb la *coherència*, és a dir, amb l'estructura dels textos i amb la *cohesió*. M. Charolles (1978) especifica les regles o condicions perquè un text sigui coherent: la regla de repetició, la de no-contradicció, la de relació i la de progressió. Aquesta última representa un dels fenòmens que fa més evident la coherència textual. Estableix que un text ha de partir d'una informació i n'ha d'anar aportant de nova a mesura que avança. Això implica que a cada oració hi ha una informació coneguda, a la qual s'afegeixen nous elements (*rema*) que fan progressar la informació. Partint d'aquestes consideracions, es defineixen els tipus bàsics

de *progressió temàtica* que es combinen i s'alternen en els textos: lineal, de tema constant i de tema derivat.

Pel que fa a l'estructura dels textos, és important la distinció que T.A. van Dijk (1978) va establir entre *macroestructura* i *superestructura*. Segons aquest autor, qualsevol text ha de tenir una estructura per ser comprès (*macroestructura*), una estructura que tria l'emissor com a idònia per a la transmissió exclusiva de cada text. Però, a la vegada, el mateix text pot seguir una estructura típica comuna a un conjunt de textos (*superestructura*), que permet identificar-los i produir-los d'acord amb uns patrons. Per exemple, la superestructura bàsica del text argumentatiu seria «premissa-tesi-conclusió» o la del text narratiu, «introducció, complicació, avaluació, reacció i resolució».

La lingüística textual dedica especial atenció a classificar les *tipologies textuais*, convenint que els textos són formes discursives estereotipades, que es poden definir per característiques lingüístiques i textuais. La classificació més difosa és la de J.M. Adam (1992), que utilitza el concepte de *seqüència prototípica* per descriure el fet que un mateix text rarament està construït en la seva totalitat amb els trets d'un sol tipus textual, sinó que acostuma a contenir seqüències de diversos tipus, que se succeeixen i que, sovint, s'inclouen les unes a les altres. Les cinc seqüències bàsiques que descriu són: narrativa, conversacional, descriptiva, explicativa i argumentativa.

Pel que fa a la cohesió, els apartats d'anàlisi més desenvolupats són els relatius a la *referència*, la *connexió* i la *cohesió lèxica*—M.A.K. Halliday i R. Hasan (1976) i H. Mederos (1988)—. Dintre de la primera, que és la remissió d'un element lingüístic a un altre, se situen la referència endofòrica i l'exofòrica. La primera ha estat especialment estudiada des de la sintaxi. En concret, G. Rigau (1981) fa una anàlisi detallada de l'anàfora sintàctica. Des del punt de vista didàctic, és evident que l'anàlisi d'aquest fenomen permet un lligam entre l'estudi de la gramàtica pròpiament dita (pronoms personals forts, febles, demostratius, possessius, etc.) i l'estudi del text.

Pel que fa als altres tipus d'anàfora, s'ha seguit habitualment la classificació de M.E. Conte (1988) a partir de J.M. Castellà (1992). En el cas de la semàntica, és interessant de lligar-ho amb la cohesió lèxica i la variació estilística que pugui mostrar el text analitzat, ja que en aquest fenomen intervenen la sinonímia, la hiperonímia i la hiponímia. Finalment, l'anàfora pragmàtica enllaça amb altres camps del comentari, com poden ser l'anàlisi de l'adequació i el context.

En el camp de la referència exofòrica, la dixi és l'aspecte més rendible des del punt de vista del comentari. La seva relació amb les coordenades de l'enunciació (*jo-ara-aquí* persona-espai-temps) fa que sigui un fenomen molt habitual en textos conversacionals (converses, cartes col·loquials, etc.). Per això, els estudis sobre la pragmàtica de S. Levinson (1983) han estat decisius per al seu tractament.

Si passem a la *connexió* o relació de significat entre unitats contigües, ens hem de referir als connectors, elements lingüístics que funcionen com a marques sintàctiques superficials que reflecteixen les relacions semàntiques i pragmàtiques entre termes. La seva identificació i anàlisi són fonamentals per a l'establiment de l'estructura informativa del text. Així mateix, del treball reiterat amb connectors, se'n derivarà una major precisió i riquesa en l'organització de les produccions escrites de l'alumnat. A més, són també un lloc de confluència entre la gramàtica i el text, ja que aquí incideixen tots els estudis sintàctics sobre conjuncions o sintagmes preposicionals i adverbials que operen com a connectors. Estudis com els de M. J. Cuenca (1990) i J. Portolés (1993 i 1998) han contribuït al lligam de les dues perspectives. Alhora, estudiosos diversos de la lingüística del text i l'anàlisi del discurs han dedicat esforços a la classificació de connectors. J.M. Castellà (1992) en fa una proposta a partir de les aportacions de B. Schnewly (1989), T.A. van Dijk (1978), M.A.K. Halliday (1985) i L. Lundquist (1985), que pot ser aplicada fàcilment a un model de comentari de text.

El tercer element d'anàlisi és la *cohesió lèxica*. En aquest cas, les aportacions han vingut més de la semàntica pròpiament dita que no pas de la gramàtica del text. A casa nostra, l'apartat corresponent de X. Luna, inclòs a *Text i ensenyament* (1990), sintetitzava prou bé el tema, a partir de les aportacions de M.A.K. Halliday (1976), G. Rigau (1981) i E. Bernárdez (1982). El fet que una de les dues manifestacions de la cohesió lèxica, la reiteració, estigui inclosa també en la referència endofòrica, embolica una mica l'aplicació d'un model tancat de comentari, però la porta oberta que representa la col·locació semàntica permet enllaçar l'anàlisi de la cohesió lèxica amb el comentari de la macroestructura i el dels recursos estilístics, com ja hem indicat abans. Efectivament, el subratllat de les cadenes nominatives del text, relacionades semànticament o pragmàticament per reiteració o col·locació, facilita la deducció del tema bàsic del text i dels principals subtemes. Així mateix, la naturalesa dels lexemes emprats permet encaixar el text en un tipus determinat d'estil.

Estudi de l'actuació lingüística

Comprendre com actuem els humans per comunicar-nos —és a dir, estudiar la segona part dels binomis llengua / parla o competència / actuació— ha estat l'objectiu principal de diversos corrents que solen agrupar-se sota els rètols *pragmàtica* i *anàlisi del discurs*³. Aquestes disciplines han coincidit en uns conceptes que han esdevingut bàsics per explicar les nostres formes d'interacció comunicativa. A continuació en presentem alguns de forma breu:

Actes de parla

Els filòsofs del llenguatge J.L. Austin (1962) i J.R. Searle (1969) ens aporten la noció d'*acte de parla*: en utilitzar el llenguatge no ens limitem a «expressar el pensament» —idea que va establir Aristòtil i que ha perdurat durant gairebé 25 segles—, sinó que podem realitzar una multitud d'actuacions diferents. Així doncs, «parlar és fonamentalment actuar», i transmetre informació és només una manera de fer-ho.

Pressuposicions, implícits i implicatures

H.P. Grice (1975) analitza la conversa des del punt de vista del *principi de cooperació* i estableix les conegudes *màximes de la conversa*. La vulneració d'alguna d'aquestes màximes resulta significativa per als receptors i constitueix una *implicatura*. L'èmfasi en allò que no es diu directament, l'implícit, el que es pressuposa o se suggereix, esdevé així un camp enorme per a l'anàlisi tant dels textos literaris com dels no literaris —i, curiosament, ens permet observar la gran similitud entre alguns recursos de la conversa informal i de la més alta literatura.

Estructura de la conversa i torns de parla

L'estudi de la *conversa natural o quotidiana* i de la llengua col·loquial és probablement un dels aspectes més revolucionaris de les disciplines que estem comentant —per a l'estudi de la llengua col·loquial, vegeu Ll. Payrató, (1988), A. Narbona (1988 i 1995), L. Cortés (1992 i 1995), Kotschi i altres (1996) i A. Briz (1998)—. El fet de conversar espontàniament no havia estat mai objecte d'atenció, perquè qualsevol persona, fins i tot sense cap coneixement acadèmic, era capaç de desenvolupar una conversa, i precisament per aquest caràcter de gènere bàsic i comú a tots els humans la seva anàlisi pot aportar dades importants sobre el nostre comportament com a espècie. Autors com H. Sacks, J. Sinclair i J. Gumperz han descrit les característiques i l'estructura de la conversa, i han considerat que la unitat bàsica del seu funcionament és el *torn de parla* o intervenció diferenciada de cadascun dels interlocutors.

Estratègies i cortesia

La interacció comunicativa entre els individus pot ser vista com el camp d'una cooperació (H.P. Grice, 1975), com una tasca amb estratègies (T.A. van Dijk i W. Kintsch, 1983) o com un joc de cortesia (R. Lakoff, 1973 i G.N. Leech, 1983). En el segon i en el tercer cas, l'intercanvi s'analitza com una successió d'accions encaminades a preservar la pròpia imatge i, alhora, a no lesionar la imatge dels interlocutors (p. e., fer valer una opinió i rebatre la dels altres evitant l'atac directe i sense deixar de ser cortès amb tothom).

Pertinència i inferències

En un desenvolupament que engloba i supera la teoria dels actes de parla i les màximes de la conversa, D. Sperber i D. Wilson (1986) elaboren la *teoria de la pertinència*, que és, en aquest moment, el marc teòric més satisfactori per a la pragmàtica. Aquests autors postulen, per a qualsevol intercanvi comunicatiu, l'aplicació del *principi de pertinència* (= els organismes cognitius humans fem l'esforç de processar els missatges que ens arriben perquè pensem que seran pertinents per a nosaltres, això és, que ens en resultarà un increment d'informació sobre el món i, per tant, un augment de la nostra eficàcia cognitiva). D'acord amb aquest principi, es pot explicar la interpretació com un procés constructiu d'*inferències* significatives i es poden aportar nous punts de vista sobre fenòmens com la metàfora, la metonímia, la ironia, etc.

Argumentació, polifonia i modalització

Per acabar aquest repàs, cal destacar l'anomenada *teoria de l'argumentació* (O. Ducrot i J.C. Anscombe, 1988), que ofereix una nova explicació, més rica i satisfactòria, del funcionament de diversos connectors i del posicionament del subjecte parlant en el discurs. Així, un mot com *però* usat entre dues proposicions explícites, en posa en joc unes altres d'implícites, per confirmar-les o bé per negar-les, parcialment o totalment, en remissió als *topoi*—llocs comuns del pensament i de les ideologies socials establertes—. La construcció dels enunciats es planteja, doncs, com una operació de naturalesa argumentativa i polifònica, en què l'emissor fa concórrer diverses veus o *enunciadors* amb els quals es va identificant o dels quals es va distanciant, d'acord amb el fil de la seva argumentació. Paral·lelament, hi ha els anomenats *recursos de modalització*, que permeten a l'emissor de mostrar, amb claredat o veladament, la posició que té respecte dels continguts expressats en el missatge.

Cas pràctic

Per exemplificar el que hem exposat fins ara, comentarem els aspectes més rellevants d'un text de Quim Monzó. Es tracta d'una columna publicada al *Diari de Barcelona* el 21 de març de 1991 i recollida després a *Hotel Intercontinental*.

Les mostres de població

A la Universitat de Barcelona han fet una enquesta que demostra que la virginitat de la dona fins a arribar al matrimoni és un valor en alça. L'enquesta l'han fet alumnes de Psicologia de la Universitat de Barcelona, entre estu-

dians de dinou a vint-i-quatre anys. Els enquestats són sis-cents. El resultat diu que el 68 per cent s'estima més que la dona arribi verge al matrimoni. Tan sols el 29 per cent creu que no hi ha d'arribar verge. Susana Isoleta, col·laboradora del Departament de Psicologia Social de la Universitat, explica —a *El Periódico*— que hi van estar treballant tot un any, i que mai no es va imaginar que poguessin aconseguir uns resultats tan sorprenents. La conclusió, segons els especialistes a treure conclusions de les enquestes, és que el tabú judeogitanocristià de la virginitat de la dona continua en ple vigor. Susana Isoleta ho atribueix a la dretanització general.

No dubto de l'eficiència enquestadora dels alumnes de Psicologia de la Universitat de Barcelona. El que em fascina és la capacitat obnubiladora de les xifres. La gent se les mira amb la boca oberta, com si fossin llumenetes de colors, d'un món màgic, superior i inapel·lable, davant del qual els humans no poden sinó acotar el cap, reverencialment, i si cal agenollar-se, i fins i tot estirar-se a terra, sobre el toll, perquè la Inapel·lable Enquesta hi passi pel damunt. Últimament se citen molt unes enquestes no sé si fetes pel Departament de Normalització Lingüística que diuen que —cito de memòria— el noranta per cent de la població de Catalunya diu que entén el català. I molta gent se sorprèn que, curiosament, es trobin sempre pel carrer amb el deu per cent que no l'entén. Deu ser un deu per cent amb gran habilitat per reproduir-se i ser, alhora, en taxis, bars, restaurants, botigues de roba, metros, escoles, comissaries, parcs infantils, prostíbuls i oficines. Mai cap deu per cent de cap població no havia estat tan present en totes les facetes de la vida d'un país. Però ningú no es para a pensar que, quan els enquestadors pregunten a algú si entén el català, aquest pot tranquil·lament contestar que sí, creient que, de fet, l'entén. Perquè n'entén expressions bàsiques: bon dia, bona nit, gràcies, sisplau, i adéu. Però, enfrontat a una conversa més densa, es troba que no és així. És com si em preguntessin si entenc el portuguès. Moltes vegades he pogut seguir converses en portuguès, cosa que em fa creure que l'entenc. Però altres vegades, en converses més àgils, he de confessar que no n'he entès ni un borrall.

Fa deu o dotze anys, em sembla que va ser a l'Autònoma, van fer una altra enquesta sobre la sexualitat dels estudiants. Entre les conclusions, una de realment sorprenent: el 0,5 per cent de l'alumnat es masturbava amb radiadors. ¿Per què? Perquè, a la pregunta «¿Amb què es masturba, si ho fa?», a un dels alumnes —actualment un prestigiós professor i traductor— se li va acudir rebutjar les previsibles «amb la mà», «amb el coixí», i —a la casella «altres»— hi va anotar «amb el radiador». Ell, tot sol, era el 0,5 per cent dels enquestats.

Tipus de text i gènere

La columna de diari es pot classificar entre els textos argumentatius, de la mateixa manera que els altres gèneres periodístics d'opinió, com l'article de fons, l'editorial o la carta al director. Tot i això, la columna acostuma a tenir unes característiques pròpies. Així, es caracte-

ritza per un estil més desimbolt que l'article de fons. Té també, com veurem, una estructura més lliure, sol fer ús de més recursos retòrics i, fins i tot, pot incorporar expressions d'un registre col·loquial. Dins del text argumentatiu, la columna de diari es troba més pròxima a la tècnica retòrica, caracteritzada pel joc amb el llenguatge, que a la tècnica expositiva, basada en l'ordre i la conceptualització.

Estructura

El patró bàsic de les seqüències argumentatives conté premissa, tesi i conclusió. Però aquest text reflecteix ben bé el que acabem d'assenyalar sobre la llibertat estructural de la columna de diari. Obeeix a una estructura argumentativa de la qual s'han elidit algunes parts:

- A- (Introducció elidida).
- B- Desenvolupament:
- Paràgraf 1- Exemple 1.
 - Paràgraf 2- Tesi principal, expressada a través d'una caricatura. Tesi secundària. Exemple 2.
 - Paràgraf 3- Exemple 3.
- C- (Conclusió elidida).

Com es pot veure en aquest esquema, no s'introdueix el tema, sinó que es comença directament amb el primer exemple de l'argumentació (l'enquesta dels alumnes de Psicologia). De fet, l'única pista sobre el contingut la dona el títol, però durant tot el primer paràgraf el lector no sap encara quina serà l'orientació argumentativa ni quina serà la posició de l'autor del text. Podria tractar-se d'un text que parlés de la virginitat. Però només iniciar el segon paràgraf, l'autor concreta el tema de l'article a través d'una ridiculització de l'actitud que la majoria de persones té davant les enquestes. Aquesta caricatura condueix al segon exemple, sobre la normalització lingüística, que es configura com una segona tesi, subordinada de la principal. I ja per acabar, al tercer paràgraf usa un tercer exemple (altra vegada relatiu al sexe) molt contundent, molt concret, que evidencia sense cap dubte la tesi que Monzó defensa sobre la inexactitud de les enquestes.

Així doncs, la columna conté dues línies argumentatives, dues tesis: la central, sobre la poca fiabilitat de les enquestes, i la secundària, sobre el poc coneixement de la llengua catalana a Catalunya. El pla de composició del text respon a l'estructura de «sandvitx»: paràgrafs exemple amb temes que capten amb molta facilitat l'atenció dels lectors i que fan de marc a un paràgraf central que conté la tesi. No hi ha una introducció ni tampoc no hi ha una conclusió explícita. La idea principal que es vol transmetre ha de ser

inferida pel lector a partir dels exemples exposats i de les opinions que es van donant d'una manera indirecta a través dels elements de modalització.

Aquesta el·lipsi de les parts més expositives d'una argumentació, («Digues de què parlaràs», «digues de què has parlat»), té el valor de cridar l'atenció del lector i de provocar-lo perquè segueixi un camí interpretatiu. El text té un interès que desapareixeria en bona part si, al principi o abans d'acabar, hi hagués un enunciat que fos «massa clar» i fes explícita la conclusió (P.e. *Per tot això, crec que les enquestes...*).

Modalització

Ja hem esmentat que una de les maneres que té l'autor d'aquest text de mostrar la seva opinió són els elements de modalització. De fet, encara que Quim Monzó no hi manifesta les seves idees d'una manera explícita, transmet el seu posicionament a través de recursos lingüístics i retòrics diversos. Vegeu-ne alguns a continuació:

- *Adjectivació*. Destaca sobretot al fragment de ridiculització, al paràgraf 2: *capacitat «obnubiladora» de les xifres; un món «màgic», «superior» i «inapel·lable»; la «Inapel·lable» Enquesta.*
- *Hipèrbole*. També és especialment remarcable a l'inici del paràgraf 2: *els humans no poden sinó acotar el cap, reverencialment, i si cal agenollar-se, i si cal estirar-se a terra, sobre el toll...*
- *Tria i ordenació dels mots*, com en l'enumeració de les línies 19-20, que presenta un contrast evident entre els substantius emprats: *taxis, bars, restaurants, botigues de roba, metros, escoles, comissaries, parcs infantils, prostíbuls i oficines.*
- *Ironia*. Al paràgraf 2: *I molta gent se sorprèn que, curiosament, es trobin sempre...; Deu ser un deu per cent amb gran habilitat per reproduir-se...*
- És remarcable també el fet que Monzó usi —per contrast amb l'exactitud de les xifres estadístiques— construccions per transmetre imprecisió: *«Últimament», se citen molt unes enquestes «no sé si fetes»... que diuen que —«cito de memòria»—; Fa «deu o dotze» anys, em sembla que va ser...*

Polifonia enunciativa

Més enllà dels elements de modalització, el fenomen comunicatiu que més destaca en aquest text és la presència de diferents enunciadors. Els textos acostumen a contenir diverses veus, que conformen el fenomen de la polifonia. Encara que hi hagi un sol locutor o persona que firma el text, aquest individu posa en joc diversos enunciadors o personatges i es va mostrant a favor o en contra de les idees que van afirmant. Així, l'autor va indicant al lector el camí d'interpretació del text. Vegem-ho en alguns dels enunciats de cada paràgraf:

- Al primer paràgraf, la major part de la informació es dóna en boca d'altri, per mitjà de verbs de dicció i del discurs indirecte, i fins i tot per mitjà d'un distanciament en to de burla: *una enquesta demostra que...; El resultat diu que...; Susanna Isoleta explica que... i que...; La conclusió, segons els especialistes a treure conclusions de les enquestes, és que...*

Enmig d'aquestes citacions en què parla «l'enquesta», n'hi ha dues en què es dóna la paraula als enquestats: *El 68 per cent s'estima més que...; Tan sols el 29 per cent creu que...*

- Al segon paràgraf la diversitat de veus continua i augmenta. Només començar, Monzó fa una caricatura de les persones que creuen en les enquestes, amb els recursos d'adjectivació i d'hipèrbole que ja hem comentat anteriorment. Les afirmacions que s'hi fan (*i si cal estirar-se a terra, sobre el toll, perquè la Inapel·lable Enquesta hi passi pel damunt*) no són assumides per l'autor, sinó que són posades en boca d'un enunciadador que alhora és ridiculitzat.

Al cap de poc, recomencen les citacions amb veus diverses, amb una de les quals l'autor s'identifica: *se citen molt* (= enunciadador indeterminat); *que diuen que* (= les enquestes); *diu que* (= la població de Catalunya); *molta gent se sorprèn que* (= la gent, Monzó inclòs).

I aquí comença el joc irònic. Un enunciadador aporta una informació que no pot ser assumida per l'autor i, per tant, posa en joc l'afirmació contrària (= Ha ser més d'un deu per cent): *Deu ser un deu per cent amb grans habilitats per reproduir-se i ser, alhora, en taxis...; Mai cap deu per cent de cap població no havia estat present...*

El final del paràgraf, també ric en polifonia, comença amb una negació que cerca la identificació del lector: *Però ningú no es para a pensar que...* (= però jo sí que hi penso, i el lector, que no voldrà ser com la majoria obnubilada, també hi deu pensar...).

I continua amb les veus dels enquestadors, dels enquestats i del mateix autor en la seva experiència amb la llengua portuguesa.

- El tercer paràgraf, més semblant al primer, conté diverses citacions, i l'únic element nou que aporta és una interrogació retòrica, després de la qual l'enunciat és la veu de l'autor que respon la pregunta que ell mateix s'ha formulat: *Per què? Perquè, a la pregunta...*

Com podem observar, doncs, al llarg de tot el text es van combinant un nombre considerable d'enunciadors o veus diferents, en boca dels quals l'autor va posant les idees i les opinions en joc. La interpretació correcta del text implica delimitar bé aquestes veus i, sobretot, saber de quines l'autor es distancia i amb quines s'identifica. No cal dir que aquest procés, en una lectura normal, es produeix d'una manera automàtica i gairebé inconscient. Si no es dugués a terme, però, el text s'entendria par-

cialment o, fins i tot, d'una manera errònia. Comprendre el text és descobrir l'opinió real de l'autor, encara que sigui implícita, a partir de l'itinerari dialèctic que aquest ens proposa.

Hem ofert, primerament en forma d'explicació teòrica i després amb un exemple de comentari d'un text real, una visió panoràmica de les aportacions que han fet les diverses ciències del llenguatge al comentari de text. Com s'ha pogut observar, la intervenció conjunta de diferents perspectives ha permès de descriure d'una manera més globalitzadora i, alhora, més acurada, la complexitat de la naturalesa textual com a manifestació de la diversitat dels discursos. Així, la incorporació de la sociolingüística, la lingüística del text i els diversos corrents de l'anàlisi del discurs ha modificat notablement la nostra percepció del llenguatge, ha enriquit decisivament les possibilitats de comentari dels textos i, com a conseqüència, ha resituat el paper d'aquesta activitat didàctica dins del conjunt de l'aprenentatge de la llengua, ara amb un objectiu central i explícit: dotar els alumnes, i la societat en general, de les habilitats lingüístiques necessàries per a una comunicació més rica i més eficaç.

Notes

1. Això es pot veure a F. Marcos Marín (1980), un dels pocs llibres aplicats a les universitats sobre el comentari lingüístic.
2. Vegeu, en aquest sentit, G. Bordons, J.M. Castellà i E. Costa (1998).
3. Al costat d'aquestes dues, hi ha un bon nombre de denominacions que se superposen en els seus objectes d'estudi: anàlisi de la conversa, etnografia de la comunicació, etnometodologia, sociolingüística interaccional, interaccionisme simbòlic, determinada filosofia del llenguatge, part de la semiòtica, alguns plantejaments de la psicolingüística cognitiva, la nova retòrica, etc.

Referències bibliogràfiques

- ADAM, J.M. (1999): *Les textes: types et prototypes. Récit, description, argumentation, explication et dialogue*. París. Nathan.
- ANSCOMBRE, J.C.; DUCROT, O. (1988): *L'argumentation dans la langue*. Lieja. Pierre Mardaga Éditeur. Versió castellana: *La argumentación en la lengua*. Madrid. Gredos, 1994.
- AUSTIN, J.L. (1962): *How to do things with words*. Oxford. Urmson Versió castellana: *Cómo hacer cosas con palabras*. Barcelona. Paidós, 1982.
- BERNÁRDEZ, E. (1982): *Introducción a la lingüística del texto*. Madrid. Espasa-Calpe.
- BRIZ, A. (1998): *El español coloquial en la conversación. Esbozo de pragmagra-mática*. Barcelona. Ariel.
- BORDONS, G.; CASTELLÀ, J.M.; COSTA, E. (1998): *TXT. La lingüística textual aplicada al comentari de textos*. Barcelona. Edicions Universitat de Barcelona.
- CASTELLÀ, J.M. (1992): *De la frase al text. Teories de l'ús lingüístic*. Barcelona. Empúries.

- CHAROLLES, M. (1978): «Introduction aux problèmes de la cohérence des textes». *Langue française*, núm. 38, p. 7-42. Paris. Larousse.
- CONTE, M.E. (1988): «Coesione testuale: recenti ricerche italiane», a *La linguística testuale*. Milà. Feltrinelli.
- CORTÉS, L. (1992): *Estudios de español hablado. Aspectos teóricos y sintáctico-cuantitativos*. Almería. Instituto de Estudios Almerienses.
- CORTÉS, L. (coord.) (1995): *El español coloquial. Actas del I Simposio sobre análisis del discurso oral. Almería. 23-25 de noviembre de 1994*. Almería. Universidad de Almería.
- CUENCA, M.J. (1990): *Les oracions adversatives*. València - Barcelona. Institut Universitari de Filologia Valenciana - Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CUENCA, M.J. (1996): *Comentari de texts*. Picanya. Edicions del Bullent.
- DIJK, T.A. van (1978): *La ciencia del texto. Un enfoque interdisciplinario*. Barcelona. Paidós, 1983. Versió original: *Tekstwetenschap. Een Interdisciplinaire inleiding*. Het Spectrum.
- GRICE, H.P. (1975): «Logic and conversation», dins COLE, P.; MORGAN, J.L. (eds.): *Syntax and semantics 3: Speech acts*. Nova York. Academic Press.
- HALLIDAY, M.A.K.; McINTOSH, A.; STREVEN, P. (1964): «The Users and Uses of Language», a Joshua Fishman (ed.): *Readings in the Sociology of Language*. The Hague, Mouton, 1968. Primera publicació: «The Users and Uses of Language», dins M.A.K. HALLIDAY, ANGUS MCINTOSH i PETER STREVEN, *The Linguistic Sciences and Language Teaching*, Londres. Logman, 1964.
- HALLIDAY, M.A.K.; HASAN, R. (1976): *Cohesion in English*. Londres. Longman.
- HALLIDAY, M.A.K. (1985a): *An Introduction to Functional Grammar*. Londres. Arnold.
- HALLIDAY, M.A.K. (1985b): *Spoken and Written Language*. Oxford. Oxford University Press, 1990. Primera publicació: *Spoken and Written Language*. Deakin University, 1985.
- HALLIDAY, M.A.K. (1985c): «Dimensions of Discourse Analysis: Grammar», a T.A. VAN DIJK (ed.): *Handbook of Discourse Analysis, vol. 2. Dimensions of Discourse*, Londres. Academic Press.
- KOTSCHI, T.; OESTERREICHER, W.; ZIMMERMANN, K. (1996): *El español hablado y la cultura oral en España e Hispanoamérica*. Frankfurt - Madrid. Vervuet Verlag - Iberoamericana.
- LAKOFF, R. (1973): «The logic of politeness: or minding your p's and q's», a *Papers from the ninth regional meeting*. Chicago. Chicago Linguistic Society, p. 292-305.
- LEECH, G.N. (1983): *Principles of Pragmatics*. Londres. Longman.
- LEVINSON, S. (1983): *Pragmática*. Barcelona. Teide, 1989. Versió original: *Pragmatics*. Cambridge. Cambridge University Press.
- LUNA, X. (1990): «La coherència i la cohesió del text», a *Text i ensenyament*. Barcelona. Barcanova.
- LUNDQUIST, L. (1985): *L'analyse textuelle. Méthode, exercices*. París. CEDIC.
- MARCOS MARIN, F. (1980): *El comentario lingüístico*. Madrid. Cátedra.
- MEDEROS, H. (1988): *Procedimientos de cohesión en el español actual*. Santa Cruz de Tenerife. Excmo. Cabildo Insular de Tenerife.

NARBONA, A. (1988): «Sintaxis coloquial: Problemas y métodos», a *Sintaxis española: nuevos y viejos enfoques*, p. 149-169. Barcelona. Ariel, 1989. Primera publicació: LEA, núm. 10:1, p. 81-106.

NARBONA, A. (1989): *Sintaxis española: nuevos y viejos enfoques*. Barcelona. Ariel.

NARBONA, A. (1995): «Español coloquial y variación lingüística», a LUIS CORTÉS (ed.): *El español coloquial. Actas del I Simposio sobre análisis del discurso oral, Almería. 23-25 de noviembre de 1994*. Almería. Universidad de Almería, p. 31-42.

PAYRATÓ, L. (1988): *Català col·loquial. Aspectes de l'ús corrent de la llengua catalana*. València. Universitat de València. 2a. edició corregida i amb addicions, 1990.

PAYRATÓ, L. (ed.) (1998a): *Oralment. Estudis de variació funcional*. Barcelona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

PORTOLÉS, J. (1993): «La distinción entre los conectores y otros marcadores del discurso en español». *Verba*, núm. 20, p. 141-160.

PORTOLÉS, J. (1998): *Marcadores del discurso*. Barcelona. Ariel.

RIGAU, G. (1981): *Gramàtica del discurs*. Bellaterra. Universitat Autònoma de Barcelona.

SCHNEUWLY, B.; ROSAT, M.C.; DOLZ, J. (1989): «Les organisateurs textuels dans quatre types de textes écrits». *Langue Française*, núm. 81, París. Larousse.

SEARLE, J.R. (1969): *Speech Acts*. Cambridge. Cambridge University Press. Versió castellana: *Actos de habla*. Madrid. Cátedra, 1980.

SPERBER, D.; WILSON, D. (1986): *Relevance. Communication and Cognition*. Oxford. Basil Blackwell.

Referència dels autors

Glòria Bordons. Facultat de Formació del Professorat. Departament de Filologia Catalana. Universitat de Barcelona. Campus de la Vall d'Hebron. Passeig de la Vall d'Hebron, 171. 08035 Barcelona. Tel. 93 403 51 02. Correu electrònic: bordons@d5.ub.es

Línia de treball: Literatura catalana contemporània. Ensenyament de la llengua i la literatura. Poesia i educació.

Josep M. Castellà. Facultat d'Humanitats. Universitat Pompeu Fabra. Ramon Trias Fargas, 25. 08005 Barcelona. Tel. 93 542 26 04. Correu electrònic: josep.castella@huma.upf.es

Línia de treball: anàlisi del discurs i didàctica de la llengua.

Elisabet Costa. Facultat de Formació del Professorat. Departament de Filologia Catalana. Universitat de Barcelona. Campus de la Vall d'Hebron. Passeig de la Vall d'Hebron, 171. 08035 Barcelona. Tel. 93 403 51 59. Correu electrònic: ecosta@d5.ub.es

Línia de treball: Lingüística del text. Poesia experimental.